

Favorizată de împrejurări internaționale prielnice, constituirea statului național român modern a fost opera românilor înșiși, un merit deosebit revenind frunțașilor națiunii, din rândul cărora familia Brătienilor a ocupat un rol de seamă, cristalizat pentru prima oară în zilele furtunoase de 22, 23 și 24 ianuarie 1859, când Ion Brătianu a reușit să țină majoritatea conservatoare sub presiunea mulțimii și apoi să realizeze formula de compromis a dublei alegeri. Relațiile dintre noul domnitor și frații Brătianu nu au fost dintre cele mai bune, ei găsindu-se pe poziții diferite, cel dintâi fiind un liberal moderat, iar Brătienii păstrându-și orientarea radicală, care se regăsește în Foaia Unirea: "...Cetățenii pașnici și mai cu seamă proprietari au început să se teamă nu numai de stările lor, dar încă chiar de viață."¹

În primăvara anului 1866, Ion C. Brătianu a soluționat problema succesiunii prin convingerea principelui Carol de a accepta tronul vacant. Până în toamna anului 1868, frații Brătianu au conlucrat strâns cu noul domnitor, apoi, însă, dând curs presiunilor externe, principele i-a înlăturat de la guvernare. Constituirea "coalitiei de la Mazar Pașa" a deschis calea răsturnării conservatorilor de la conducerea țării, astfel că, în iulie 1876, lui Ion C. Brătianu i-a revenit sarcina de a forma și conduce un nou cabinet, în locul celui condus de Manole Costache Epureanu. A urmat cea mai rodnică etapă a vieții sale, când, timp de 12 ani, cu doar o scurtă întrerupere, a cârmuit cu autoritate în epoca numită a "provizoratului". La început, guvernul, avându-i la externe pe Nicolae Ionescu și, apoi, pe Mihail Kogălniceanu, a încercat să profite de redeschiderea "chestiunii orientale" – răscoala antiotomană din Bosnia-Herțegovina (1875), răscoala bulgarilor (1876) – și să obțină independența pe cale diplomatică. Dar, în anul 1876, în ziua deschiderii Conferinței marilor puteri de la Constantinopol, Poarta a promulgat o nouă Constituție care declara România parte integrantă a Imperiului, cu statutul de provincie privilegiată. În aceste condiții, România se apropie de Rusia, cu care negociază încheierea unei convenții militare, semnată în aprilie 1877:

"Guvernul Majestății Sale, Imperatorul tuturor Rușilor, se obligă a menține și a face a se respecta drepturile politice ale Statului Român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a apăra integritatea actuală a României."²

Pe data de 9 MAI 1877, Parlamenul proclamă independența României, care va fi recunoscută cu prilejul Conferinței de pace de la Berlin, 1/13 iulie 1878, în ciuda tuturor piedicilor puse de marile Puteri delegației României, alcătuită din Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu, cărora nu li s-a permis să ia parte activă la lucrări.

¹ Alan Sharp, *The Versailles Settlement Peacemaking in Paris, 1919*, London, 1991, p. 156.

² Idem, *Britain and the Protection of Minorities at the Paris Peace conference, 1919*, în volumul *Minorities in History*, ed. by A.C. Hepburn, London, 1978, p. 178.

La Berlin s-a hotărât ca minoritățile naționale din cadrul statelor independente să aibă aceleași drepturi sociale, politice, culturale cu ale majorității populației – cum a fost cazul evreilor de pe teritoriul țării noastre: “Azi, când Tratatul de la Berlin este obiectul dezbaterilor Europei, România, prin subsemnații, își ia libertatea de a supune plenipotențiarilor Marilor Puteri punctele următoare, adoptarea cărora, răspunzând totodată nevoilor și dorințelor legitime ale țării, nu ar fi decât consacrarea drepturilor evreilor și garantarea intereselor lor...”³

Dar rolul istoric al Brătienilor la zidirea edificiului României moderne nu se încheiase. După câteva decenii, avea să vină rândul fiilor lui Ion C. Brătianu – Ionel și Vintilă Brătianu – să se afirme. În preajma primului război mondial, Ionel I.C. Brătianu a scos în evidență necesitatea unor mari reforme în domeniul agrar și în cel electoral, iar în perioada neutralității a negociat prețul național al intrării României în primul război mondial (1914-1918). Amplificarea puterii de distrugere a beligemațiilor, ca urmare a creșterii progresului tehnice, survenită pe fondul unei generalizări a revoluției industriale, făcea inevitabilă participarea la această conflagrație⁴, însă diminuă importanța liniei frontului; războiului dintre trupele combatante i se adaugă⁵ “războiul efortului civil împotriva efortului civil”

Deși România a ieșit cu bine din război – după ce a încheiat un armistițiu la Focșani și un tratat cu Puterile Centrale la București (7 mai 1918) –, trebuie să notăm ezităările unor reprezentanți ai Puterilor Antantei în a nu-i recunoaște calitatea de aliat⁶, în ciuda faptului că sfârșitul ostilităților o găsise de partea lor.

Cu prilejul Conferinței de pace de la Paris (1919-1920), marile puteri își pun întrebarea dacă nu cumva era necesară o nouă hartă etnografică a Europei.

Controversele între reprezentanții marilor puteri și cei ai puterilor “cu interese particulare limitate” sunt firești și dacă luăm în considerare faptul că reorganizarea Europei pe baza dreptului popoarelor la autodeterminare a deplasat accentul pe ideea de suveranitate și, implicit, pe corolarul ei, ideea de egalitate absolută⁷. Din păcate, disensiunile dintre marile puteri continuă să se acumuleze mai ales în perioada pregătirii proiectului de tratat cu Austria. Maniera în care ele recunosc unitatea națională a României prin acest tratat explică părăsirea Conferinței de către delegația condusă de Ionel I.C. Brătianu. Stipulațiile privitoare la minorități sunt apreciate ca inacceptabile. Din memoriul alcătuit la 31 Mai 1919⁸, două aspecte ale punctului de vedere românesc atrag atenția în mod deosebit. Mai întâi, românii cred că “Marile

³ *A History of the Peace Conference of Paris*, ed. by V. Temperley, vol. IV, London, p. 429.

⁴ Dan Berindei, *Brătienii – slujitori devotați ai nației române*, în *Dosarele Istoriei*, nr. 1(53), 2001. O dinastie politică românească – Brătienii, p. 8.

⁵ *Ibidem*, p. 11-13.

⁶ Ioan Scurtu, *Rolul politic al Brătienilor în istoria României*, în *Dosarele Istoriei*, nr. 1(53), 2001, p. 13-15.

⁷ *Ibidem*, p. 15-17.

⁸ Lucian Leuștean, *Conferința de pace de la Paris (1919 – 1920), Liga Națiunilor și Problema minorităților*, în *Buletinul Fundației Academice A.D. Xenopol*, Iași, V, 1997, 1-4, p. 182-185.

puteri au dorit să suprimă deosebirile între cei ce le fuseseră inamici și cei ce-și aduseră contribuția la cauza Antantei...”

Al doilea aspect constă în faptul că România este ținută în incertitudine în privința frontierelor timp de șapte luni după încheierea ostilităților, iar clauzele referitoare la minorități agravează starea de agitație a elementelor neromânești; în acest sens, se recurge la exemplul sașilor, formulându-se întrebarea: “Care va fi situația statului român în fața a 800.000 de germani răspândiți pe tot teritoriul său. în ziua în care Germania, intrată în Societatea Națiunilor, va avea în mod legal posibilitatea să susțină pretențiile cele mai discutabile ale acestor germani și să intervină pentru a organiza dezordinea într-o țară căreia nu-i va ierta fidelitatea față de Antanta?”⁹ Deși delegația României a părăsit Conferința de pace de la Paris, din cauza reținerilor în ceea ce privește sistemul protecției minorităților, s-au realizat, totuși, câțiva pași în această direcție.

Procesul de concepere a principiilor privitoare la protecția minorităților a fost puternic afectat de relațiile statelor direct implicate. Proiectul de tratat cu Austria conținea prevederi referitoare la protecția minorităților în statele succesoare: Cehoslovacia, Polonia, România etc. Primul ministru al României, Ion I.C. Brătianu, a accentuat faptul că fondatorii Ligii Națiunilor “au violat principiul egalității dintre state”¹⁰

O mare influență asupra desfășurării evenimentelor a avut memoriul Comitetului delegațiilor evreiești la Conferința de pace, adresat tuturor delegațiilor prezente la 10 MAI 1919¹¹. Acesta susținea protecția diferitelor minorități religioase, rasiale și lingvistice din Bulgaria, Estonia, Finlanda, Grecia, Lituania, Polonia, România, Rusia, Cehoslovacia, Ucraina, Iugoslavia și din alte teritorii din Europa centrală și răsăriteană. Scopul acelei inițiative, ce viza garanții constituționale și “sanctiuni potențiale din partea Ligii Națiunilor”, era să asigure următoarele: libertate civilă, politică și religioasă pentru indivizi, dreptul minorităților naționale la organizare și dezvoltare; obținerea unei egalități de statut pentru indivizi și pentru minoritățile naționale. Memoriul conținea, de asemenea, o schiță de tratat care conținea nouă articole. Acceptarea acestui tratat ar fi determinat, în opinia autorilor, garantarea condițiilor corespunzătoare pentru o dezvoltare lipsită de constrângeri a tuturor minorităților¹².

Două documente foarte importante au fost semnate la Versailles pe data de 28 iunie 1919. În unul dintre ele, puterile aliate și asociate obligau Polonia să accepte un tratat special, referitor la protecția minorităților.¹³ Semnificația acestui document se

⁹ Ibidem, p. 187-193.

¹⁰ Mihai Iacobescu, *România și Societatea Națiunilor, 1919-1920*, București, 1988, p. 218.

¹¹ Ibidem.

¹² E.F. Ranshofer-Wertheimer, *The International Secretaria, A Great Experiment in International Administration*, Washington, 1975, p. 95-104, 241.

¹³ S. Sierpowski, *Germany's Withdrawal from the League of Nations*, în *Polish Western Affairs*, No. 1, 1983, p. 33-36.

datorește în special rolului său de model pentru actele analoage care i-au urmat. Articolul 12 din tratat era de o importanță crucială în evaluarea rolului Ligii Națiunilor în sistemul de protecție a minorităților. Prin acest articol, tratatul era recunoscut ca o obligație internațională care urma să fie plasată sub garanția Ligii Națiunilor. Articolul 12 prevedea și implicarea Curții Internaționale de Justiție în sistemul de protecție a minorităților.

În final, rezistența României a fost eficientă, ea semnând tratatul de la Paris pe data de 6 decembrie 1919.

Fundamentele legale ale sistemului de protecție a minorităților, așa cum au fost schițate ele mai sus, aveau în vedere protejarea intereselor acestor grupuri periferice din punct de vedere rasial, lingvistic sau religios. Minoritățile dintr-un stat oarecare trebuiau să trăiască în aceleași condiții cu cele împărtășite de toți ceilalți cetățeni ai statului respectiv. Astfel, minoritățile nu puteau pretinde servicii speciale sau reguli mai liberale, iar protecția a fost oferită doar pentru indivizi, nu și pentru grupuri. În general vorbind, minoritarii nu puteau să beneficieze¹⁴ de nici un fel de privilegiu. Alături de prevederile care statuau așa-numita egalitate „negativă” (în fața legii, în drepturi civile și politice, cu privire la admisia în posturi, funcții și onoruri publice, cu privire la tratament și securitate etc.), existau unele corespunzătoare unei egalități „pozitive” (folosirea limbii materne de către minorități, oral sau în scris, egalitatea în fața justiției, instrucția în școlile primare, în zonele locuite într-o proporție considerabilă de către minoritari; obligația statului ca în orașele și districtele unde există o proporție considerabilă de minoritari să li se asigure acestora o cotă echitabilă din fondurile publice destinate scopurilor educaționale, religioase sau caritabile).

În schimb, lipsa unei prevederi care să permită utilizarea limbii materne în contactele cu administrația publică s-a făcut resimțită, tot așa cum cele mai mari controverse, în afara celor legate de reformele agrare, s-au datorat școlilor private ale minorităților. Nici maghiarii din România și nici germanii din Cehoslovacia și Polonia nu puteau fi satisfăcuți cu privire la predarea în propriile lor școli, chiar în limba lor, a istoriei, geografiei, literaturii etc., în conformitate cu programele, planurile și testele pregătite de ministerele educației din țările respective.

În ceea ce ne privește, tratatul de pace cu Austria, încheiat la Saint-Germain, pe data de 10 septembrie 1919, recunoștea unirea Bucovinei cu România. Totuși, clauzele economice erau superficial tratate, iar, în plus, sub pretextul apărării minorităților naționale, marile puteri își creau posibilitatea de a interveni în problemele interne ale României.

Nereușind să impună reformularea acestor prevederi, Ionel I.C. Brătianu a părăsit Conferința, după care și-a dat demisia din funcția de prim-ministru.

Sistemul internațional de protecție a minorităților a fost în principal format în anii inițiali ai perioadei interbelice. În acest caz, s-a făcut referire la rezoluția adoptată în timpul primei sesiuni a Ligii Națiunilor, la 15 decembrie 1920, care condiționa

¹⁴ Ibidem, p. 39-43.

admiterea unor state în Societatea Națiunilor de acceptarea obligațiilor referitoare la minorități. Principala caracteristică a primilor ani de funcționare a sistemului a fost tendința largirii interpretării obligațiilor privitoare la minorități. Această evoluție a fost susținută de numeroși înalți oficiali din Secretariatul general, Paul Mantoux fiind unul dintre ei.

Multe controverse au însoțit formarea procedurii folosite de către Liga Națiunilor pentru a proteja minoritățile. În esență, toate obligațiile referitoare la minorități se aflau sub garanția Consiliului Ligii Națiunilor.

Dreptul de a atrage Consiliul în legătură cu orice încălcare a clauzelor din tratate a fost inițial rezervat doar membrilor acestuia. Curând, însă, el a fost acordat, de facto, minorităților însele și statelor care nu aveau reprezentanți în Consiliu. Această soluție, aprobată la data de 22 octombrie 1920¹⁵, a fost completată de Consiliu printr-o rezoluție care a anulat responsabilitatea individuală a statelor membre de a atrage atenția asupra violării sistemului de protecție a minorităților. Experiențele perioadei interbelice au demonstrat că stindardul protejării drepturilor pentru minorități a fost preluat, în principal, de către inamicii sistemului de la Versailles.

În esență, Ionel I.C. Brătianu socotea că este “mandatat de destin” să continue opera tatălui său, organizând statul român unitar, asigurând României un loc demn în lume. Deși toate partidele din opoziție au fost împotriva adoptării unei noi Constituții de către Parlamentul liberal, Ionel I.C. Brătianu a apreciat că România Mare are nevoie de o nouă lege fundamentală și nu s-a lăsat impresionat de manifestările de stradă ale opoziției unite.

De fapt, Brătianu ținea să se adreseze istoriei, prin adoptarea Constituției pe data de 26 Martie 1923, și nu acelor contemporani ai săi care nu erau capabili să-și frâneze pornirile antiliberales, măcar într-un moment care ar fi trebuit să fie solemn: “avem convingerea că Constituțiunea corespunde rezultantei adevăratelor interese mari ale neamului și ale statului” El a anticipat că adversarii din acel moment vor recunoaște până la urmă Constituția și chiar vor guverna pe baza ei.

Separarea puterilor în stat, drepturile și libertățile individuale sunt principii fundamentale ale Constituției din 1923. Având vocația construcției, Ionel I.C. Brătianu și-a pus amprenta asupra întregului sistem de organizare a statului național unitar român – economic, administrativ, legislativ, cultural etc. Majoritatea istoricilor au apreciat că moartea regelui Ferdinand la 20 iulie 1927 l-a afectat profund pe Ion I.C. Brătianu. Fruntașul liberal pierdea nu numai un prieten, dar și un “paravan” în spatele căruia își putuse desfășura manevrele politice. Prin dispariția lui Ferdinand, fruntașul liberal “se descoperea” în fața națiunii, deoarece se știa că Regenta fusese constituită din persoane fără autoritate și prestigiu. Moartea liderului P.N.L., survenită pe data de 24 noiembrie 1927, însemna, de fapt, “o dominație fără pereche ca autoritate în lunga serie a cabinetelor ministeriale din epoca intitulată constituțională”

¹⁵ C. Pink, *Defender of Minorities: Germany in the League of Nations*, în *Central European History*, vol. IV, 1972, p. 350-357

Nae Ionescu scria în *Cuvântul* din 26 noiembrie 1927: “Lespedea care va coborâ asupra lui Ion Brătianu încheie de fapt o epocă în istoria Țării Românești” În esență, sistemul protecției minorităților fusese conceput pornindu-se de la credința în forța circumstanțelor. S-a sperat că, dacă statele vor vedea că frontierele sunt stabilite definitiv și că nici o schimbare nu poate fi făcută prin război fără acordul Ligii Națiunilor, se va recunoaște că este în avantajul lor să trateze minoritarii cu cea mai mare considerație. De asemenea, s-a sperat că și reciproca va fi valabilă: minoritarii vor realiza că este mai bine să aibă relații bune cu majoritarii.

Creșterea numărului de interpretări subiective cu privire la cazuri particulare, ca și la sistem în totalitatea lui, s-a manifestat în paralel cu evoluția Europei și a lumii către soluții naționaliste. Oricum, după aprecierea academicianului V. Conta, minoritarilor nu trebuie să li se acorde prea multe drepturi, pentru a nu se ajunge în situația de a se renunța la unele dintre ele.

În esență, în climatul politic de după cel de-al doilea război mondial, protecția minorităților a devenit o problemă “periculoasă” și sensibilă, deoarece frontierele n-au fost acceptate ca finale și astfel majoritatea și-a privit minoritatea cu adâncă suspiciune, ca pe o piedică în calea consolidării statale. Astfel, s-a ajuns la declanșarea federalizării Iugoslaviei, precum și la apariția unor probleme în ceea ce privește minoritatea maghiară din România – punându-se în discuție problema disoluției autorității statului român în județele cu o majoritate maghiară.